

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2018/2019, nr 5, januari 2019

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijnggebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste mensen,

Nijmegen, 21 december 2018

Ik wens jullie allemaal een gezond en vogelrijk 2019 toe! Zoals gewoonlijk wordt het nieuwe jaar direct afgetrapt met de inmiddels 53e editie van de Midwintertelling. Voor de maandelijks tellers die alle soorten watervogels tellen is deze telling in januari niet veel anders dan die in andere maanden, maar voor de ganzentellers die in januari alle soorten in hun gebieden gaan tellen wel. Deze laatste groep verzoeken we om deze maand (indien mogelijk) alle soorten in hun gebieden te tellen. Het is wel noodzakelijk om je ganzen en zwanengebied ook als midwintergebied te claimen als dat nog niet is gebeurd (via portal.sovon.nl/portal/vacant/map/1), anders heb je kans dat iemand anders dat doet en een dubbele telling zou natuurlijk zonde zijn. In je overzicht van gebieden komt dan een W te staan in januari in plaats van een G en in de bezoekgegevens (bij de getelde selectie) staat dan meteen 'Watervogels en wetlandsoorten' in plaats van 'ganzen en zwanen'. De resultaten van de vorige (52e) editie van de Midwintertelling, zijn weer na te lezen in het laatste nummer van Sovon-Nieuws (nummer 4 van 2018; te downloaden via: sovon.nl/sovonnieuws). Een samenvatting hiervan vindt je verderop in deze nieuwsbrief.

In januari staat (vanzelfsprekend) een volledig programma op de agenda, dus inclusief een integrale waddentelling en de (53e) Midwintertelling. De telling in alle monitoringgebieden (ook Wadden), ganzen- en zwanengebieden en midwintergebieden vindt plaats op **12 januari** (uitloop van 11-14 januari). Net zoals de afgelopen maand is voor de integrale Waddentelling op 12 januari de getijdenreeks qua tijdstip redelijk gunstig (hoogwater in Harlingen op 12:44u), maar de verhoging is met 77 cm weer erg mager. Een week later staat op **19 januari** (telperiode 12 – 26 januari) de tweede slaaplaatstelling van ganzen- en zwanen gepland. Ook kondig ik alvast de winterslaaplaatstelling van de Wulp aan (extra belangrijk vanwege het jaar van de

Wulp!) die vindt op **9 februari** plaats (telperiode 2–16 februari).

Ieder jaar wordt in samenwerking met waarneming.nl een eendensoort uitgekozen waar we de geslachtsverhouding van willen vast stellen. Dit jaar is gekozen voor de Krakeend. De midwintertelling is een ideaal moment om even wat beter te kijken naar een groepje Krakeenden. Met een handteltje en telescoop kun je het aantal mannetjes en vrouwtjes turven. Ook als je een deel van de groep op die manier turft, is je actie al zinvol. Buiten het telwerk om kun je losse groepstellingen invoeren via waarneming.nl. Bij het online invoeren van de telling, maar ook in Avimap, voer je de vrouwtjes en mannetjes met een aparte stip in. Informatie over het geslacht voeg je toe door op de ingevoerde stip te klikken en vervolgens op 'Wijzigen' te klikken. Bij het online invoeren kun je via de knop 'Meer details' de geslachtsgegevens per stip toevoegen.

Ganzen-tellers in Friesland worden nog steeds gezocht om groepen ganzen en zwanen in te tekenen. Dat kan heel gemakkelijk direct in het veld met Avimap, maar ook achteraf via de vorig jaar vernieuwde webinvoer. Hetzelfde geldt voor alle tellers die bij hun telling de ANLb soorten Blauwe Kiekendief, Kleine Zwaan, Rotgans, Ruigpootbuiszard, Goudplevier en Velduil tegenkomen, teken ze s.v.p. in (zie ook nieuwsbrief nr. 2 van oktober 2018)! Meer handige info over het gebruik van Avimap kun je lezen op: sovon.nl/avimapwavo, informatie over de nieuwe webinvoer kun je hier vinden: sovon.nl/watervogelinvoer.

Een fijne telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:
12 januari midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	12 januari integrale Waddentelling (12.44 - HW 77)
Nederland binnenland 16 feb monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 16 mrt monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 13 apr monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling 4 mei telling Brand- en Rotgans 11 mei selectie van monitoringgebieden 15 juni selectie van monitoringgebieden	Waddengebied (hoogwater - verhoging) 9 feb steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:20 - 85) 23 mrt (extra) integrale Waddentelling (11:45 - 89) 20 apr steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:35 - 89) 4 mei telling Brand- en Rotgans (11:45 - 82) 18 mei integrale Waddentelling (11:25 - 85) 22 juni steekproeftelling (14:35 - 104)
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.	

Ganzen en zwanen: veel Toendrarietganzen, weinig Kleine Zwanen en nog minder Kleine Rietganzen

Op grond van een eerste impressie van telresultaten lijkt deze titel de beste karakterschets voor de afgelopen telling van december. Omdat de telling op dit moment van schrijven nog maar een paar dagen geleden plaatsvond, hebben we nog geen goed beeld van de resultaten. Maar de reeds in november gesignaleerde trend voor grote aantallen Toendrarietganzen lijkt nog steeds op te gaan. Ik had zelf in mijn telgebieden in Oost-Groningen er bijna 30.000, waaronder één groep van 10.300 op een groot bietenperceel bij Nieuwe Pekela (samen met Wilde Zwanen en Kolganzen). Ook elders werden grote concentraties gevonden, bijv. 10.100 bij het Amsterdamsche Veld, 8.392 in de Noordoostpolder bij de Rotterdamse hoek en 7.210 bij Sellingerbeetse. Voor de hele Wieringermeer circuleren schattingen van 30.000 vogels, maar staat de teller voorlopig op ruim 17.000. Op de meeste plaatsen doen de groepen zich tegoed aan bieten (of aardappel)resten, die door de late oogst (lange bieten-campagne door de nog resterende twee suikerfabrieken) nog volop beschikbaar zijn. Of de grote aantallen corresponderen met minder vogels in bijv. het oosten van Duitsland is nog onduidelijk. In Duitsland verblijven momenteel de grootste aantallen net over de grens met Noord-Limburg, in het Emsland, langs de Elbe en op de grens van Sachsen en Sachsen-Anhalt (ornitho.de), maar dat is een normale situatie voor deze tijd van het jaar. De grote aantallen zullen zeker niet samenhangen met een goed broedseizoen, want leeftijdstellingen komen op dit moment op zo'n 8% eerstejaars, nog minder dan wat er momenteel bij Kolganzen wordt vastgesteld (10-12%).

Weinig Kleine Zwanen

December is normaliter ook de telling met de eerste grotere aantallen Kleine Zwanen. Om die reden werd ook de jaarlijkse broedsuccesstelling gekoppeld aan de decembertelling (zie vorige nieuwsbrief). Over dat broedsucces is nog geen

goed beeld beschikbaar, maar de aantallen in Nederland zijn andermaal laag. Tot nu toe zijn 2500 vogels ingevoerd, en we schatten het aantal dat op dit moment in ons land aanwezig is ergens tussen de 3.000-4.000. De grootste concentraties zijn zoals gebruikelijk te vinden op de (Veluwe)Randmeren. Elders is het flink sprokkelen geblazen om enige aantallen van betekenis te vinden (o.a. Markiezaat, Noordoostpolder). In Groot-Brittannië zijn nog maar enkele honderden vogels gearriveerd (W. Tijssen), wat betekent dat de meeste Kleine Zwanen vooral ten oosten van Nederland zullen verblijven. Een blik in ornitho.de laat zien dat in het Emsland, tussen Bremen en Hamburg, langs de Elbe en in Sleeswijk-Holstein flinke groepen aanwezig zijn. www.ornitho.de/index.php?m_id=30296). Daarnaast worden ook in Denemarken de nodige aantallen gemeld. Gezien de huidige weersvoorspellingen zijn we benieuwd of de aantallen richting januari überhaupt nog zullen toenemen, aangezien het maximum tegenwoordig in december valt.

Van de overige soorten is het beeld nog onduidelijk. Alleen bij Kleine Rietgans zette de tendens naar lage aantallen zich door. Hoewel nog incompleet, staat de teller voorlopig op 1.600. Opvallend is dat er ook groepen op ongebruikelijke plaatsen verschenen, zoals op Texel en in de Wieringermeer. Ook elders vind je na enig zoeken in vrijwel elke grote groep Toendrarietganzen enkele Kleine Rietganzen. Het lijkt er op dat in navolging van Denemarken en België de vogels hun voedselgewoonte aanpassen van grasland naar maïs (meer daarover in een artikel van Fred Cottaar dat binnenkort in Limosa verschijnt). In Vlaanderen vliegen de groepen nu ver het achterland van de Oostkustpolders (hun traditionele pleisterplaats) in, op zoek naar geogoste maïspcelen op de hogere zandgronden.

Kees Koffijberg

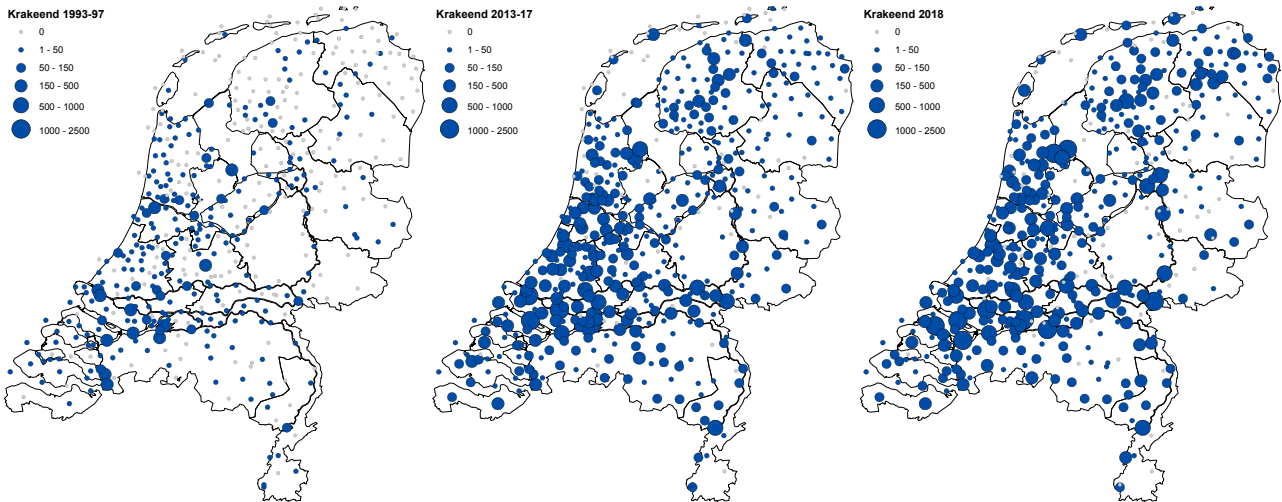
Terugblik op de Midwintertelling van januari 2018

De midwintertelling van januari 2018 kwam uit op een totaal van 5,5 miljoen watervogels en paste daardoor naadloos in de voorgaande tellingen. Vanaf 2011 ligt het totaal aantal vogels boven de 5 miljoen en sinds 2012 ligt het gemiddelde zelfs boven de 5,5 miljoen. Het zachte winterweer van de laatste jaren zal dit ongetwijfeld flink hebben gestimuleerd. Nederland levert binnen de internationale midwintertelling een van de grootste landelijke totalen op. Hoewel de eerste indrukken anders waren, blijft de top drie van meest getelde soorten onveranderd (Kolgans (729.000), Brandgans (710.000) en Smient (659.000)). De Brandgans was Kolgans nog nooit zo dicht in aantal genaderd als tijdens de afgelopen telling, maar moest het toch in aantal afleggen. Terwijl Brandgans het één na hoogste aantal noteerde, bereikte Kolgans het laagste aantal sinds 2011.

Januari 2018 was boterzacht en ook december kende een bovengemiddelde temperatuur. Beide maanden waren naast zacht ook grijs en nat; tegenwoordig typisch Nederlands winterweer. In februari werd het uiteindelijk toch nog een beetje winter. Hoewel er in januari veel regen viel, verliep de telling in beide weekenden goeddeels droog, op

wat gedruppel tijdens de Waddentelling na. Het was wel somber weer, met alleen op zondag (de 14^e) ruimte voor de zon. Veel tellers kozen dan ook deze dag uit om te gaan tellen. Voorafgaand aan het Waddentelling trok een stormachtige wind over het land, langs de westkust aantrekkend tot een zeer zware storm (windkracht 11). Zelfs rond Nijmegen was er sprake van een heuse storm (kracht 9) met windstoten van 110-125 km/uur. De storm hoorde volgens het KNMI tot de tien zwaarste van deze eeuw.

Krakeend haalde bij de midwintertelling voor het vierde jaar op rij een recordaantal (62.600 exemplaren). Aan de toename van de soort, waarvan er tot de eeuwwisseling nog geen 10.000 bij de midwintertelling werden geteld, lijkt dus nog steeds geen einde gekomen. Inmiddels wordt er per 7 Wilde Eenden één Krakeend geteld. Dat is vooral te danken aan de sterke toename van de soort (en in veel mindere mate van de afname van wilde Eend). Hoe sterk de Krakeend is toegenomen kunnen we zien als we de stippenkaarten van de periodes 1993-1997 en die van 2013-2017 en 2018 vergelijken (figuur 1). Ruim twintig jaar geleden kwam de soort alleen ijl verspreid voor in het land, met concentraties in Zuidwest-Nederland. Hoe anders was

Figuur 1. Verspreiding van Krakeend per hoofdgebied tijdens de Midwintertellingen van 1993-1997, 2013-2017 en de Midwintertelling 2018 (gemiddeld aantal).

dat in de periode 2013-2017 waarbij heel laag Nederland en het rivierengebied bevolkt was en ook daarbuiten in lagere dichtheid. Juist in die laatste gebieden zien we in 2018 de

winst met hogere aantallen in de oostelijke helft van Nederland.

Menno Hornman

Jaar van de Wulp: Midwintertelling als aftrap!

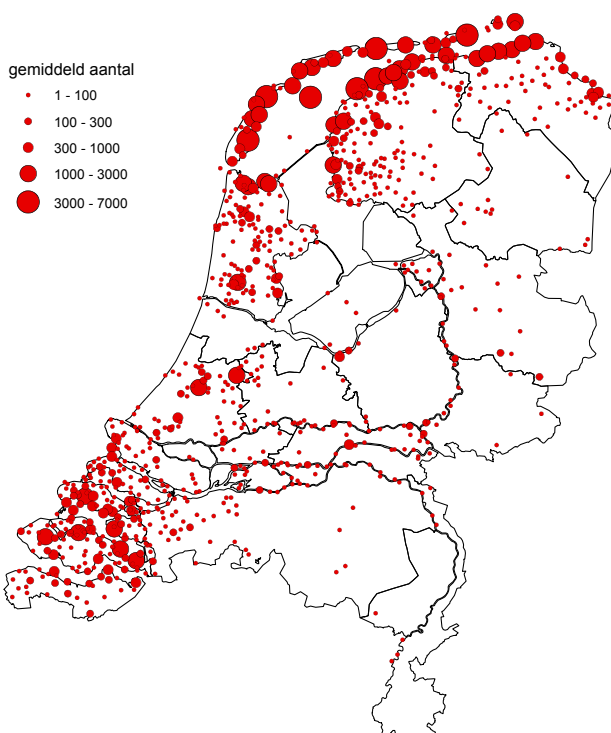
2019 Is het Jaar van de Wulp en dat beginnen we met de Midwintertelling. Aan de Midwintertellers en aan zij die alleen ganzen en zwanen tellen het dringende verzoek óók de Wulpen te tellen en in te tekenen! Voor de hvp-tellers: leg verstoring vast!

Internationaal gaat het slecht met de Wulp. Broedpopulaties in tal van landen staan onder druk, waarbij de afname in Groot-Brittannië en Ierland nijpend is, aangezien daar bijna een derde deel van de Europese Wulpen broedt. Ook in Nederland slinkt de broedpopulatie en is de Wulp op de nieuwe Rode Lijst terechtgekomen. Reden voor Vogelbescherming en Sovon om 2019 tot Jaar van de Wulp te bombarderen. In eerste instantie zal Sovon zich vooral

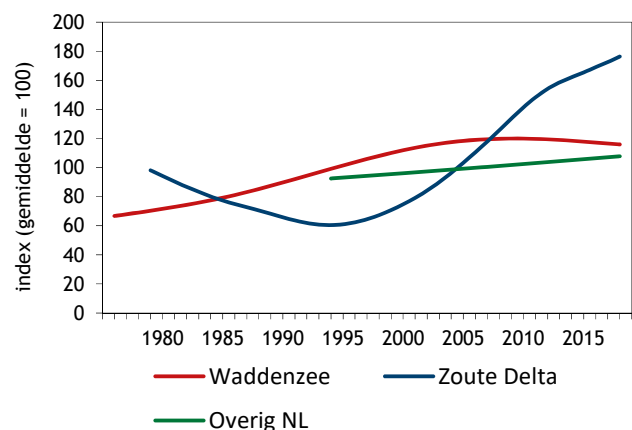
buigen over wulpendata die jullie als vrijwilligers hebben verzameld. Met analyses van broed- en niet-broedvogeldata willen we beter in de vingers krijgen wat er gaande is met de Wulp en dat publiceren. Binnen onze lopende monitoring vragen we jullie wat meer aandacht te besteden aan Wulpen. Omdat we zo weinig weten van de verspreiding van Wulpen in het boerenland (buiten de monitoringgebieden) vragen we jullie met de maandelijkse tellingen in 2019 stevast Wulpen te tellen en in te tekenen!

Midwintertellers tellen alle soorten, dus ook de Wulpen. Figuur 2 laat zien dat de Wulp de afgelopen vijf Midwintertellingen in grote delen van Laag-Nederland te vinden was, alsook in het Rivierengebied en Overijssel. Midwinteraantallen zijn door de jaren heen toegenomen, dat geldt voor zowel Wulpen in de Waddenzee, Delta als elders in Nederland (figuur 3), vermoedelijk samenhangend met een herverdeling van Wulpen (noordelijker overwinteren) binnen Europa.

Ganzen- en zwanetellers die niet alle soorten tellen, vragen we met de acht pleisterplaatstellingen in 2019 (januari t/m april en september t/m december) ook standaard Wulpen mee te nemen. Teken ze in en geef ze door! Daarmee

Figuur 2. Verspreiding van de Wulp in Nederland tijdens de Midwintertellingen in 2013-2017.

Figuur 3. Trendindex van de Wulp op basis van de Midwintertelling, uitgesplitst naar Waddenzee, Delta en de rest van Nederland.

kunnen jullie een grote bijdrage leveren aan kennis over hoe Wulpen zich in Nederland in boerenland verspreiden gedurende een groot deel van het jaar. Tellers in het Waddengebied vragen we om met iedere hvp-telling ook de verstoring vast te leggen (zie de Wadden-bijdrage in deze nieuwsbrief).

Doe dus mee en draag met je tellingen bij aan het Jaar van de Wulp! In de volgende nieuwsbrief aandacht voor Wulpen op slaapplaatsen, waar we nog veel hulp bij het tellen kunnen gebruiken! Zie www.jaarvandewulp.nl!

Romke Kleefstra & Menno Hornman

Wadden: integrale telling november, kokkelsterfte, Wulp & verstoring

In de vorige nieuwsbrief stond een terugblik op de integrale telling van september, in deze een korte op die van afgelopen november. Bijna alle gebieden, afgezien van Dollard en Hengst zijn binnen. Telomstandigheden waren redelijk gunstig, ondanks wat mottigheid en een tegenvallend tij. Of dat laatste verantwoordelijk is voor kleinere aantallen is onduidelijk. We telden b.v. maar 195.000 Bonte Strandlopers, terwijl het de afgelopen 10 seizoenen in november gem. 290.000 betrof. Ook Drieteenstrandloper viel wat tegen met ruim 8400 tegenover gem. 10.500 in de afgelopen 10 seizoenen. Het aantal van 44.000 Rosse Grutto's komt meer in de buurt van diens tienjarig gemiddelde (47.500). Scholekster lijkt iedere jaar iets verder weg te zakken. Het voorlopige totaal betreft 98.500 tegenover gem. 120.000 in de laatste 10 jaar. Meest opvallend is toch wel het kleine aantal Kanoeten. Er werden ten minste 36.500 geteld, maar dat is maar de helft van het tienjarig gemiddelde (73.000). Vraag is dan hoezeer de massale kokkelsterfte bijdraagt aan dit beeld (zie: wur.nl/nl/nieuws/Extreme-kokkelsterfte-op-droogvallende-platen-Nederlandse-kust-wateren.htm). Door de hoge zomertemperaturen was er het afgelopen jaar sprake van een verhoogde kokkelsterfte. Zo'n 80% van de meerjarige kokkels legde het loodje, terwijl juist dit jaar voor het eerst sinds 2011 sprake was van een goede broedval. Uit noodzaak lijken Scholeksters overgestapt te zijn op jongen *Ensis*. In het oog springen enkele 'krenten', zoals Kleine Zilverreiger (65, waarvan 34 op Schier, 20 op Balgzand), Zeearend (4, 3 op de Rottums), Blauwe Kiekendief (39, 10 Friese Waddenkust), Ruigpoot-

buizerd (19, 7 Friese Waddenkust), Velduil (14, 8 Friese Waddenkust) en Pontische Meeuw (34, 21 op Vlieland). Het aantal van 82.000 Wulpen was bijna gelijk aan het tienjarig novemborgemiddelde (87.000). In de bijdrage over het 'Jaar van de Wulp' elders in deze nieuwsbrief kwam het al aan bod, maar hierbij nogmaals de oproep aan alle Waddentellers met iedere integrale hvp-telling ook verstoringbronnen in te tekenen. Als we dat iedere keer doen, krijgen we een beeld van waar de meeste verstoring plaatsvindt, wat we over de verspreiding van vogels op hvp's heen kunnen leggen (en dat kan bijdragen aan beschermingsmaatregelen). We weten allemaal dat de Wulp een van de meest verstoringgevoelige soorten is en diens verspreiding over hvp's in de Waddenzee kan daarmee nauw samenhangen. Over de monitoring van verstoringen als onderdeel van hvp-tellingen in de Waddenzee verschijnt in de eerstvolgende *Limosa* een artikel. Blijf het noteren en doorgeven!

Romke Kleefstra

Foto: Gejo Wassink

Watervogeltellingen Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• projectcoördinatie Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)
• formulieren etc. (Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)

Coördinatie Slaapplaatstellingen: Paul van Els (paul.vanels@sovon.nl); 024 7 410 410

Regiocoördinatoren

(ZO) Zoute Delta Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland Roy Slaterus (024-7 410 410, roy.slaterus@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
(GR) Groningen Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
(DR) Drenthe Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(GL) Gelderland Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht André van Kleunen (024-7 410 410, andre.vankleunen@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg Vacant (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)
(WG) Waddengebied Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.